

Pojmy z kartiček: podrobnější informace

Bartolomějská

Bartolomějská (a také Konviktská) ulice jsou i v současné době sídlem různých policejních útvarů a složek. Již před rokem 1918, za první republiky a za Protektorátu sídlilo v Bartolomějské ulici pražské policejní ředitelství, po roce 1945 zde bylo velitelství pražské SNB, později vedení Hlavní správy SNB a StB Praha, vedle toho ale například i kriminální služba nebo běžné služebny VB a policie. Počet objektů, které v ulicích Bartolomějská a Konviktská patřily bezpečnostním složkám, se rozšířil v roce 1949. Tehdy musela Kongregace sester III. řádu sv. Františka nuceně opustit klášter, kostel sv. Bartoloměje a ostatní objekty v Bartolomějské ulici a předat je Ministerstvu vnitra, jež zde zřídilo známé a obávané vyšetřovny a vazební věznici StB. Bartolomějská ulice se tak stala synonymem pražské StB a symbolem komunistického útlaču, zvůle a brutality.

Marxismus-leninismus

Původní učení Karla Marxe a Bedřicha Engelse bylo doplněné a upravené Vladimírem Iljičem Leninem, který se snažil Engelsova a Marxova teoretická východiska uvádět v život. V praxi to znamenalo, že Lenin přizpůsobil Marxovo učení a jeho představy ruským politickým a společenským poměrům, a také zkušenostem svým i svých bolševických spolubojovníků. Marxismus-leninismus se stal oficiální státní a stranickou ideologií nejprve v SSSR a později i v dalších státech sovětského bloku (Československo, Polsko, NDR, Maďarsko) a dalších komunistických zemích (Čína, Vietnam, Kuba). Především v případech neevropských komunistických zemí byly tamní formy marxismu-leninismu podstatně modifikovány a uzpůsobeny domácím podmínkám (Maoismus v Číně, Kim Ir Sen v Severní Koreji, Pol Pot v Kambodži, Fidel Castro na Kubě).

V Československu se marxismus-leninismus společně s tzv. vědeckým komunismem studoval na vysokých školách a jeho základy byly součástí osnov všech základních, středních i odborných škol. Pracující lidé jej studovali na tzv. Večerních univerzitách marxismu-leninismu (VUML), které fungovaly v každém okresním a krajském městě. V průběhu sedmdesátých a osmdesátých let vystudovaly VUML desítky tisíc osob, přičemž zdaleka ne všechny byly členy KSČ. To mělo jediný důvod. Znalost marxismu-leninismu, přesněji absolvování VUMLu, bylo nezbytným předpokladem k zastávání vedoucích i odborně kvalifikovaných míst ve všech státních, stranických, kulturních i vzdělávacích institucích, v armádě, SNB, aj.

Reakcionář

Termíny reakcionář nebo také reakcionářství (česky také zpátečnictví či zpátečník), označujeme člověka nebo politický směr či hnutí, jejichž přáním, snahou nebo politickým programem je návrat politických a společenských poměrů k předcházejícímu stavu. Poprvé se tento pojem objevuje za Velké francouzské revoluce, kde tak byli označováni stoupenci předrevolučního režimu. Po celé 19. a v první polovině 20. století se běžně užíval jako název pro všechny tzv. odpůrce pokroku, monarchisty, konzervativní katolíky, odpůrce liberalismu, socialismu, později pak i pro nacisty, fašisty, sionisty, ad. Ve dvacátém století začala toto pojmenování užívat především levice jako hanlivé používat pro všechny pravicově smýšlející osoby zastávající názory, označované jako zastaralé a přežité. Komunisté užívání a chápání termínu reakcionář podstatně rozšířili a podstatně zvýšili i jeho expresivitu. V SSSR a po roce 1948 i v Československu tak byli, mimo výše uvedené, urážlivě označováni všichni, kdo z nějakého důvodu nesouhlasili s komunistickým režimem nebo jím byli z různých důvodů prohlášeni za odpůrce. Výrazy reakcionář, příslušník reakce, stoupenec starého řádu, apod. se po únoru 1948 běžně objevovaly nejen v dobové publicistice a propagandě, ale i v úředních materiálech (soudy, policejní záznamy, ad.).

ROH

Revoluční odborové hnutí (ROH) vzniklo v roce 1945 jako jednotná odborová organizace, sdružující práva, majetek a členstvo všech bývalých odborových svazů a spolků. Až do roku 1989 bylo jedinou odborovou organizací v Československu. Formálně sice bylo členství v ROH dobrovolné, ve skutečnosti se všichni zaměstnanci stávali jeho členy automaticky a často i z donucení. Po celou dobu své existence bylo ROH oficiálně prezentováno jako nadstranická organizace, záhy po svém založení se však dostalo do vlivu KSČ, která jej po únoru 1948 dostala zcela pod svojí kontrolu. S výjimkou let 1968-1969 patřilo ROH k pevným oporám komunistického režimu a k obhájčům jeho zaměstnanecké politiky.

Konec komunistického režimu znamenal i konec ROH. Na mimořádném všeodborovém všesvazovém sjezdu konaném ve dnech 2.–3. března 1990 bylo ROH zrušeno a majetek převeden na nástupnické organizace.

Pojmy z kartiček: podrobnější informace

SSM

SSM (Svaz socialistické mládeže) byl v letech 1970-1989 jedinou masovou mládežnickou organizací v Československu. Byl přímo řízen KSČ a fungoval jako její kádrová základna. Jeho členy mohli být lidé ve věku 15 až 35 let. Předstupněm na základních školách a současně i nedílnou součástí SSM byla Pionýrská organizace SSM (PO SSM), ve kterých byly organizovány děti do věku 15 let.

Předchůdcem SSM byl v letech 1949-1968 Československý svaz mládeže (ČSM), který zanikl v roce 1968. Poté co KSČ upevnila svou moc, byl v roce 1970 založen SSM. Důvodem vzniku nové mládežnické organizace byla snaha KSČ dostat mládež opět pod svoji kontrolu, omezit svobodu názorů, ovládnout a znormalizovat učňovské, střední a vysoké školy, zabránit, aby se mezi mladými lidmi šířily nepovolené myšlenky (hudba, literatura, výtvarné umění, film) a posilovat představu, že současné politické a mocenské uspořádání v Československu nemá alternativu a je jediné správné. Ve všech školách, závodech, podnicích a institucích, včetně armády, vznikla hustá síť základních organizací SSM, pomocí kterých měla být mezi mládeží propagována politika strany a vychovávána v duchu marxismu-leninismu. Členství SSM a její doporučení rozhodovalo o přijetí či nepřijetí na vysokou školu, k výjezdu do zahraničí, k získání zajímavého zaměstnání.

Tiskovým orgánem SSM byl deník „Mladá fronta“. Po listopadu 1989 byl SSM zrušen a jeho majetek se stal předmětem spekulací a rozkrádání. „Pionýr“ však přežil a doposud existuje jako početná dětská organizace.

StB

Státní bezpečnost (StB) byla tajná politická policie, která v letech 1948-1989 patřila k hlavním oporám komunistického režimu. Měla za úkol bojovat proti vnějšímu i vnitřnímu nepříteli socialistického zřízení a hájit politické, hospodářské a bezpečnostní zájmy komunistického státu. K jejím součástem patřily rozvědka, civilní a vojenská kontrarozvědka a správa pasů a víz.

Byla založena v roce 1945 jako součást nově vzniklého bezpečnostního a policejního aparátu, tzv. Sboru národní bezpečnosti (SNB). V poválečném období bylo hlavní náplní její činnosti vyhledávání válečných zločinců a kolaborantů a vyšetřování osob obžalovaných na základě retribučních dekretů. Po únorovém převratu se podílela na likvidaci, někdy i fyzické, celých společenských a profesních skupin a organizací (živnostníci, sedláci, církve, zahraniční vojáci, Sokolové) a hrála zcela zásadní roli při vytváření fiktivních protistátních skupin a konstrukci politických procesů. Po celou dobu své existence, především však v padesátých letech, používala StB při své práci celou řadu nezákonných aktivit (hrubé fyzické i psychické násilí při výsleších, mučení elektrickým proudem, bití, únosy osob, zastrašování, provokace, apod.). V sedmdesátých a osmdesátých letech StB šikanovala odpůrce komunistického režimu častými nočními i denními domovními prohlídkami, vyvážením lidí do lesů, přepady, fyzické násilí, ad. Kontrolu společnosti prováděla za pomoci obrovského počtu tajných spolupracovníků.

Rozkazem československého ministra vnitra Richarda Sachra byla činnost Státní bezpečnosti ukončena 15. 2. 1990. Příslušníci StB museli projít prověrkami před občanskými komisemi, které rozhodly o tom, zda mohou či nemohou zůstat ve službě.

V Československu se marxismus-leninismus společně s tzv. vědeckým komunismem studoval na vysokých školách a jeho základy byly součástí osnov všech základních, středních i odborných škol. Pracující lidé jej studovali na tzv. Večerních univerzitách marxismu-leninismu (VUML), které fungovaly v každém okresním a krajském městě. V průběhu sedmdesátých a osmdesátých let vystudovaly VUML desítky tisíc osob, přičemž zdaleka ne všechny byly členy KSČ. To mělo jediný důvod. Znalost marxismu-leninismu, přesněji absolvování VUMLu, bylo nezbytným předpokladem k zastávání vedoucích i odborně kvalifikovaných míst ve všech státních, stranických, kulturních i vzdělávacích institucích, v armádě, SNB, aj.

21. 8. 1968

Dne 20. srpna 1968 krátce před půlnocí začala vojska pěti států Varšavské smlouvy (SSSR, Polsko, Bulharsko, Maďarsko a Německá demokratická republika) obsazovat území Československa. Jednalo se o reakci na emancipační procesy československé společnosti usilující o větší občanské svobody a ekonomické reformy. Tímto bezprecedentním aktem, který byl propagandisticky označován coby „bratrská pomoc“ a který hrubě porušoval elementární zásady mezinárodního práva, Sovětský svaz spolu s přidruženými satelity názorně demonstroval imperiální a totalitní podstatu svého režimu. Zatímco veřejnost vystoupila nenásilně, ale jednoznačně proti okupaci, byli vedoucí představitelé státu donuceni během jednání v Moskvě podepsat tzv. moskevské protokoly, ve kterých byly stanoveny nadiktované podmínky „dočasného umístění sovětských vojsk na území Československa“. Tato dočasnost nakonec trvala více než 20 let.

Pojmy z kartiček: podrobnější informace

Tuzex

Tuzex vznikl 1. 7. 1957 na základě vládního nařízení a vyhlášky ministerstva zahraničního obchodu. Byl podnikem zahraničního obchodu., ve kterém se zboží prodávalo buď za valuty nebo za tzv. tuzexové koruny nazývané bony, jež bylo možno legálně směnit zase jen za valuty. V síti podniku Tuzex (Praha, krajská a některá větší a významnější města) se prodávaly československé výrobky určené pouze pro vývoz a především pak „západní“, v Československu jinak nedostupné spotřební zboží (džíny, žvýkačky, pravou Coca-Colu nebo Pepsi-Colu, domácí elektrospotřebiče, zapalovače, ale i automobily, stavebniny, pohonné hmoty, apod.). Hlavním důvodem existence Tuzexu byla snaha získat pro stát od soukromých osob devizové prostředky. Žádané byly dolary, marky, francouzské a švýcarské franky, britské libry, dánské či švédské koruny. Nedostatkové zboží z Tuzexu bylo vnímáno jako luxusní a pro běžného občana legální cestou prakticky nedostupné. Proto se tuzexové bony staly již nedlouho po vzniku Tuzexu předmětem černého obchodu. Překupníci, běžně označovaní jako „veksláři“ (z německého wechseln), nelegálně prodávali bony přímo za československé koruny. „Obchod“ s bony byl dokladem neúspěchu centrálně řízeného hospodářství, které nedokázalo zásobit trh kvalitním a atraktivním spotřebním zbožím a zároveň i jedním ze symbolů celospolečensky rozšířené korupce a všeobecného úpadku.

Tuzex přežal sametovou revoluci a v roce 1991 byl změněn na akciovou společnost. Definitivně zanikl až v roce 1998.

1971

Rok 1971 přinesl československé společnosti dvě zásadní události. Tou první byl XIV. Sjezd KSČ, který se konal v Praze ve dnech 25. – 29. 5. 1971. Velice ostře na něm bylo odsouzeno československé reformní hnutí z druhé poloviny šedesátých let a potvrzena Husáková konsolidaci poměrů, zahájená v dubnu 1969. Druhou událostí byly volby. Upevňující se normalizační režim si již byl natolik jistý, že se rozhodl v listopadu (26. – 27. 11.) 1971 uspořádat volby do všech zastupitelských orgánů ČSSR (Sněmovna lidu a Sněmovna národů Federálního shromáždění, Česká a Slovenská národní rada, Krajské, Okresní a Místní národní výbory), které měly navenek demonstrovat jeho sílu a jednotu. Volební účast byla 99, 41% všech oprávněných voličů. Účast voličů byla samozřejmě povinná, nejit k volbám a nevolit vybrané kandidáty nebylo možné.

Rok 1971 se stal pro československé normalizátory rokem stabilizace, uklidnění rozbouřené politické situace a definitivního upevnění vlastní moci neboť všechny překážky, které jim až dosud stály v cestě, byly odstraněny, opozice rozmetána a československá společnost zlomena. Obě události, XIV. Sjezd KSČ i volby do zastupitelských orgánů s konečnou platností potvrdily vítězství politické linie Gustáva Husáka a symbolicky i formálně posvětily již rozběhlou normalizaci.